

H. C. Andersens "Det gamle Huus" och en glömd roman

Autor(en): **Platen, Magnus von**

Objektyp: **Article**

Zeitschrift: **Beiträge zur nordischen Philologie**

Band (Jahr): **15 (1986)**

PDF erstellt am: **08.07.2024**

Persistenter Link: <https://doi.org/10.5169/seals-858376>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Inhalten der Zeitschriften. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern. Die auf der Plattform e-periodica veröffentlichten Dokumente stehen für nicht-kommerzielle Zwecke in Lehre und Forschung sowie für die private Nutzung frei zur Verfügung. Einzelne Dateien oder Ausdrucke aus diesem Angebot können zusammen mit diesen Nutzungsbedingungen und den korrekten Herkunftsbezeichnungen weitergegeben werden. Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. Die systematische Speicherung von Teilen des elektronischen Angebots auf anderen Servern bedarf ebenfalls des schriftlichen Einverständnisses der Rechteinhaber.

Haftungsausschluss

Alle Angaben erfolgen ohne Gewähr für Vollständigkeit oder Richtigkeit. Es wird keine Haftung übernommen für Schäden durch die Verwendung von Informationen aus diesem Online-Angebot oder durch das Fehlen von Informationen. Dies gilt auch für Inhalte Dritter, die über dieses Angebot zugänglich sind.

MAGNUS VON PLATEN

H. C. Andersens «Det gamle Huus» och en glömd roman

I Danmark fanns på H. C. Andersens tid en romanförfattare, som skrev under pseudonymen Carl Bernhard. Hans rätta, förnämt klingande namn var Andreas Nicolai de Saint-Aubain. Han var född 1798 och avled 1865. Det skulle enligt traditionen vara J. L. Heiberg, som gett honom hans pseudonym. Han var befryndad med familjen Heiberg, Johan Ludvig var hans syssling, och som författare kan han anses som lärjunge till fru Gyllembourg, Heibergs moder. Det har av allt att döma varit efter hennes mönster han skrev vardagsrealistiska romaner med samtidsmiljö. Men han såg också en läromästare i Walter Scott och författade en rad omfångsrika historiska berättelser i hans efterföljd.

Den roman ur Carl Bernhards rika produktion, som här skall uppmärksammas, heter *Gamle Minder* (I-II, 1840). Den inleds av en ramberättelse. Författaren – eller i varje fall det «jag», som uppträder – förtäljer om en gammal hovman, som han besökte i sin ungdom och lyssnade till. Den historiska skildring från danska hovet på Struensees tid, som vi sedan får läsa, uppges stamma från den gamle kammarherren. Denna ouvertyr till romanen äger onekligen en viss charm, den dröjer sig kvar i minnet, även om Carl Bernhards kardinalfel hinner att röja sig även här: benägenheten att bli mångordig och långsläpig.

Men det är inte för dess charms skull som jag vill dröja vid ramberättelsen till *Gamle Minder*. Jag anser att den har varit förebild för H. C. Andersens saga «Det gamle Huus». Sagan skrevs på hösten 1847 och publicerades i *Nye Eventyr. Andet Bind. Anden Samling*, som utkom på våren följande år. Andersen har sannolikt läst *Gamle Minder* när romanen kom ut, sagan skrevs först sex år senare. Men en författares fantasi är ett hållfast käril, som kan förvara impulser betydligt längre tid än så. För övrigt hade Andersen erinrats om Carl Bernhard genom nya böcker. Så till exempel hade han omkring årsskiftet 1847, enligt vad han uppger i sina almanacksanteckningar (Det Kongl. Bibl., Collinske saml. 10⁴ 1846, 1847) läst den digra historiska romanen *Krøniker fra Christian den Andens Tid*.

I H. Topsøe-Jensens *Buket til Andersen. Bemærkninger til femogtyve Eventyr* (1971) får vi en utmärkt redogörelse för vad vi vet och tror ifråga om «Det gamle Huus» (s. 124–135). Både forskarna och Andersen själv har uppvisat att sagan har mottagit impulser från skilda håll. Det gamla hus i Odense har utpekats, som kan ha stått modell för sagans, fast sagans hus har placerats i huvudstaden. Och

Andersen har i sina självbiografiska skrifter omtalat, att två barn i hans bekant-skapskrets gett upphov til två inslag. Det ena inslaget utgör till och med den spröda handlingstråden i sagan: en liten pojke ger en gammal man den ena av sina två tennsoldater, «for jeg veed at han er saa skrækkelig ene».

Ingen av de impulser, som författaren tillstår, har varit till odelad glädje för sagan. Tennsoldaten gör visserligen god nytta i själva sagan, men har vid slutet förlätt diktaren till en sorts efterskrift, där tennsoldaten, som förlorats, tappad genom en golvspringa, återfinnes på ett högst osannolikt sätt och efter många års förlopp. Denna utvikning endast skadar den annars fina och förtjusande sagan. Det andra incitamentet gäller en liten dansande flicka, men hon får ingen funktion i sagan och hade saklöst kunnat undvaras (jfr Topsøe-Jensen, s. 131). Det har visst intresse för influensernas teori att konstatera, att det som författaren säger sig ha hämtat ur verkligheten för sin historia, inte har blivit till riktigt gagn för den.

«Det gamle Huus» handlar om ett gammalt hus, som beskrivs mycket levande. Det har en gång varit ett ståtligt högreståndshus, men är nu bofälligt och årbräckt. Något liknande kan sägas om dess invånare, en gammal ensam man. Det är en förnäm herre, det blir tydligt av hallens riddarrustningar och porträtt av damer i siden liksom av de tunga möbler, som trängs i hans bostad. Han följer ett sedan länge avlagt herrmode och går i peruk och rock med stora mässingsknappar. En gammal tjänare kommer dagligen och bistår honom.

Mitt emot, i ett nytt hus, sitter en liten pojke och ser med kärlek och fantasi på det gamla huset. Han blir – som tack för tennsoldaten – inbjuden att gästa åldringen och avlägger två besök hos honom. Vi får se husets exteriör och interiör genom hans ögon. Andersen förstår att mästerligt anlägga det naiva perspektivet.

Ett porträtt på väggen blir det viktigaste föremålet i den gamles bohag.

Og midt paa Væggen hang et Skilderi med en deilig Dame, saa ung, saa glad, men ganske klædt paa, som i gamle Dage, med Pudder i Haaret og Klæder, som stode stive; hun sagde hverken «tak» eller «knak» [som möblerna], men saae med sine milde Øine paa den lille Dreng, som strax spurgte den gamle Mand: «hvor har du faaet hende?»

Den gamle herren berättar att han räddat tavlan ur en förnedrande glömska och att damen varit död i bortåt ett halvt sekel. Vid nästa besök spelar han för pojken på sitt klaver och nynnar en visa.

«Ja, den kunde hun syngel!» sagde han og saa nikkede han til Portrættet, som han havde kjøbt hos Marskandiseren, og den gamle Mans Øine de skinnede saa klare.

Några veckor efter pojkens andra besök avlider den gamle. Ingen följer honom till graven, för alla hans vänner är döda. Hans ägodelar skingras på auktion. Porträttet, som särskilt uppmärksammas även nu, går en ny förnedring till mötes. Slutligen rivs också huset.

Carl Bernhards historia, som är fyra à fem gånger så lång som Andersens, handlar inte om ett gammalt hus, utan enbart om en gammal man, en kammarherre, som för längesen slutat sin långa tjänst vid hovet. Viss likhet finns dock

mellan hans bostad och huset i sagan. Den gård vid en fordom förnäm gata bakom Christiansborg, där han hyr tre rum tillsammans med sin gamle betjänt, beskrivs som illa underhållen, förfallen. Andra invånare i huset än kammarherren och hans tjänare nämns inte. Berättarjaget brukade som ung man ibland besöka den åldrige herren, och en av dessa visiter skildras utförligt. Kammarherrens klädsel är ur modet, en rock med silverknappar omtalas, och han är den siste som bär piskperuk.

Även hos honom intar ett kvinnoporträtt en central plats, i bostaden och i berättelsen. Det liknar det av Andersen beskrivna: damen är klädd i brokad och har pudrat hår; övriga accessoarer förräder att det är en kunglig person. På sitt sätt ser hon betagande ut, och hennes ögon är «milde og alvorlige paa engang, dybe og tillidsfulde». Det är den olyckliga drottning Caroline Mathilde. Kammarherren talar om henne med «en Inderlighed i Udtrykket» och ser på porträttet med varm känsla. «Den gamle Kammerherre lagde Haanden gjentagne Gange med Ivrigheid paa sit Hjerte.» Och även han har räddat sitt porträtt ur en för tavlan hotande situation.

Få månader efter det besök, som skildras, dör kammarherren. Det har redan tidigare i historien sagts att han beledsagades till graven av endast få, «og de Fleste vare ligegyldige derved».

Likheten mellan Andersens saga och Carl Bernhards berättelse ligger mindre i de många samstämmiga detaljerna och mer i helheten, i huvuddragen: i båda fallen en åldring i centrum, hos vilken och omkring vilken allt är förnämt, föråldrat, förfallet; en ung besökare, med vars ögon vi ser; ett porträtt på väggen av en ung och tilldragande dam, sen länge död, men som uppenbarligen en gång har varit föremål för en öm känsla hos porträttets ägare; slutligen den gamles mer eller mindre ensamma och undanskymda färd till den sista vilan.

Den betydelsefullaste överensstämmelsen är dampporträttet, som spelar en så stor roll på båda håll. Det är att märka att porträttet inte alldeles organiskt smälter in i sagan, alltså hos den mottagande parten. Sagan återges i allt väsentligt som pojkestens upplevelse, och det mesta ses genom hans ögon. Och som nämnt har detta genomförts mycket skickligt. Andersen uppger ingenting om den gamle mannens namn, ålder, forna befattning och sociala ställning, för ingenting sådant ingår i en pojkestens medvetande; för gossen är den gamle mannen blott och bart en gammal man. Författaren utbreder sig i stället om det, som kan tänkas tala till en barnslig fantasi: bjälklagrets utskurna manshuvuden, stuprännan som slutar i ett drakhuvud och mycket annat. Men ett gammalt dampporträtt hör inte till det som en pojke spontant uppmärksammar, riddarrustningarna i hallen borde mera väcka hans intresse. Han skulle knappast heller ha noterat uttrycken för den gamle mannens känsla för kvinnan på porträttet. Det är med målningen som med det lånegods ur verkligheten, som Andersen själv har utpekat: skärskådar man nogare dess plats och roll i berättelsen, faller det delvis utanför. Integrationen har inte lyckats fullständigt. Men det är uppenbart att Andersen har förtjust av drottningporträttet hos Carl Bernhard och av den ensamme gamle herrens känsla för den höga damen och av vad detta inslag förlämnar åt historien av vemod, förgängelsestämning och doft av torkade rosenblad.

